

UDK 5527

MUSIQA FAOLIYATI ORQALI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI IJODIY RIVOJLANTIRISH

D. I. Axmedova

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada ta'lim jarayonida musiqa faoliyati orqali maktabgacha yoshdagi bolalarni ijodiy rivojlantirish masalalari yoritilgan, musiqiy faoliyat turlarining ko'rinishlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: tasavvur, ijodiy fikrlash, badiiy-ijodiy qobiliyat, musiqa ritmi va tempini his qilish, o'yin, qiziqish, ijodiy qobiliyat, texnologiya.

Аннотация. В статье освещаются вопросы творческого развития дошкольников через музыкальную деятельность в образовательном процессе, дается информация о проявлениях видов музыкальной деятельности.

Ключевые слова: воображение, творческое мышление, художественно-творческие способности, чувство ритма и темпа музыки, игра, любопытство, творческие способности, техника.

Annotation. The article highlights the issues of creative development of preschoolers through musical activity in the educational process, provides information on the manifestations of types of musical activity.

Keywords: imagination, creative thinking, artistic and creative abilities, sense of rhythm and tempo of music, play, curiosity, creativity, technique.

Jahonda aqlli va ijodkor mutaxassislarga bo'lgan ehtiyoj doim dolzarbdir. Hozirgi sharoitda ijodkorlik masalasi hal qilinishi kerak bo'lgan eng muhim masalalardan biri sanaladi. Chunki ijodkor, o'z ishiga mas'uliyatli, vaziyatga kreativ yondoshadigan mutaxassis barcha sohalar rivojiga o'z hissasini qo'sha oladi. Shunday ekan ijodkorlik qobiliyatlarini maktabgacha ta'lim tashkilotlaridanoq boshlash muhimdir. Ta'limning boshlang'ich, shu bilan bir paytda eng muhim bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish va rivojlantirish asosiy e'tiborda bo'lib kelayotgani bejiz emas.

Mamlakatimizda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy rivojlanishiga hamisha katta e'tibor qaratilgan. Ijodiy rivojlanish — bu insonning o'z qobiliyatlari, fikrlash salohiyati va tasavvurini namoyon etishi hamda yangicha yechimlar topa olish qobiliyatini rivojlantirish jarayonidir. Ijodiy rivojlanish bolalarda erta yoshdan boshlanadi va bu jarayonni turli xil faoliyatlar, masalan, rasm chizish, musiqiy faoliyat, raqs va o'yinlar orqali rag'batlantirish mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy rivojlanish o'ziga xos ahamiyatga ega, chunki bu davrda ularning tasavvuri va ijodiy qobiliyatlari eng faol rivojlanadi. Bolalar turli materiallar bilan tajriba qilib, o'zlarining hissiy va intellektual rivojlanishlarini amalga oshiradilar. Ijodkorlik bolalarga muammolarga yangicha qarash, noodatiy yechimlar topish va atrof-muhitni o'rganishda yordam beradi.

Musiqqa, rasm chizish, hikoya qilish va ijodiy o'yinlar bolalarning ijodiy rivojlanishini kuchaytiradi. Masalan, musiqqa bolalarning ritm va ohangni his qilishiga yordam beradi, bu esa ularning ijodiy tafakkurini rag'batlantiradi. Rasm chizish esa ularga o'z fikr va tasavvurlarini vizual shaklda ifodalash imkonini beradi. Ijodiy rivojlanish bolalarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari, o'ziga ishonchi va o'ziga xos fikrlarni ishlab chiqish salohiyatini oshiradi.

Musiqqa mashg'ulotlari bu o'rinda muhim rivojlantiruvchi ahamiyat kasb etadi hamda musiqqa tinglash, qo'shiq kuylash, bolalar musiqqa cholg'ularida ijro etish, musiqiy ritmik harakatlar hamda musiqiy-didaktik o'yinlarni tizimli amalga oshirish jarayonida faol ijodiy rivojlanish kuzatiladi. Musiqqa mashg'ulotlarida ma'lum qo'shiqni kuylash yoki tinglash jarayonida unda ifodalangan badiiy mazmun, hissiy holatlar muhitida yashash va uni idrok etish natijasida bola o'zining emotsional zaxirasini yaratadi hamda uning ko'magida o'zi va uni o'rab turgan atrofida gilarining hissiyotlarini yanada teran anglay boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijodiy rivojlantirish kompetensiyalari bolalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ular quyidagi asosiy yo'nalishlarda rivojlanadi:

1. Tasavvur va fantaziya. Bolalarning tasavvur qilish va fantaziya qilish qobiliyatlarini rivojlantirish orqali ular o'z atrofida gilarining dunyoni ijodiy ko'z bilan ko'ra boshlaydilar. Tasavvur qilish qobiliyatini rivojlantirish uchun bolalarga erkin o'yinlar, musiqiy ertaklarda ishtirok etish yoki asar qahramonlarini tasavvur qilish kabi faoliyatlar taklif etiladi.

2. Ijodiy fikrlash. Ijodiy fikrlash kompetensiyasi bolaga muammolarni turli nuqtai nazardan ko'rishga, ularga noodatiy yondashuvni qo'llashga imkon beradi. Bu uchun turli masalalarni hal qilishda o'yin shaklidagi topshiriqlar beriladi, qaysiki bolalarni moslashuvchan fikrlashga, yangi echimlar topishga rag'batlantiradi.

3. Ijodiy o'zini ifoda qilish. Bolaning o'z his-tuyg'ularini san'at, musiqqa yoki harakat orqali ifodalashi muhimdir. Masalan, musiqqa tinglash va ijro qilish orqali bola o'zining ichki dunyosini ifoda etadi. Bunda musiqiy-ritmik harakatlar bajarish orqali asar mazmunini ifodalash usullari yordam beradi.

4. Muvofiqlashtirish. Qo'l va oyoq harakatlari orqali musiqqa ritmiga monand harakatlar bajarish, bu bolalarning motor ko'nikmalarini rivojlantiradi va ijodiy jarayonga jalb qiladi. Bu orqali bola o'z qobiliyatlarini yanada oshirib, ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishini orttiradi.

5. Mustaqil ijod qilishga rag‘batlantirish. Bolalarni o‘zlari mustaqil ravishda ijodiy o‘yinlar o‘ylab topishga rag‘batlantirish ularning o‘zini ishonch hissini kuchaytiradi. Bu yo‘lda ularga o‘z ijod mahsulotlari uchun erkinlik berish va xatolardan qo‘rqmasliklarini o‘rgatish zarur.

6. Ijtimoiy ijodiylik. Guruhda musiqiy faoliyatlarni birgalikda bajarish orqali bolalar bir-birlaridan o‘rganishadi, jamoa bo‘lib qo‘shiq kuylash, musiqiy-ritmik harakatlar bajarish, raqs elementlarini birgalikda bajarish, musiqiy-didaktik o‘yinlarni o‘ynash orqali o‘z fikrlarini o‘zgalar bilan bo‘lishishadi. Bu ijtimoiy o‘zaro ta’sir ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda yordam beradi.

7. Emotsional intellekt va ijodiy qiziqish. Ijodiy faoliyatda emotsional intellektning rivoji bolani turli his-tuyg‘ularini tushunish va ifoda etishga, shuningdek, ijodga qiziqishni oshirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta’limda musiqiy tarbiya asosan quyidagi maqsadlarni o‘z ichiga oladi:

Musiqaga qiziqish uyg‘otish: kichik yoshdagi bolalar turli kuylarni eshitish orqali musiqiy tovushlarga qiziqishi rivojlantiriladi.

Ritm va tempni his qilish: bolalar turli musiqa asarlari yordamida ritm va tempni sezishni o‘rganishadi. Bu ularning harakatlarini muvofiqlashtirish va umumiy motor ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Eshitish va tinglash malakalari: bolalarni musiqiy asarlarni diqqat bilan tinglashga o‘rgatish ularning eshitish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu tariqa, ular musiqiy tovushlar, ohanglar va ritm farqlarini sezishni o‘rganadi.

Ijro qilish: o‘yinlar va musiqiy cholg‘ular yordamida oddiy kuylarni ijro qilish bolalar uchun katta zavq beradi. Bu ularning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Harakat va raqs: musiqa va harakat uyg‘unligi bolalarning koordinatsiyasini, muvofiqlikni va hissiy holatini yaxshilaydi.

Musiq faoliyati jarayonida bolalarning yoshi va qiziqishlari hisobga olinadi va mashg‘ulotlar asosan o‘yin shaklida olib boriladi. Shu bilan birga, musiqa rahbari va tarbiyachilarning mahorati bolalarning musiqaga bo‘lgan muhabbatini kuchaytiradi. Maktabgacha yoshdagi bolaning musiqiy rivoji uning umumiy intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu davrda bolalar musiqaga nisbatan juda sezgir bo‘lib, ular musiqiy ko‘nikmalarni tez o‘zlashtiradilar. Musiqa ta’sirida maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishi quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Hissiy rivojlanish.

Ritm va ohangni tushunish: Maktabgacha yoshdagi bolalar musiqiy ritm va ohanglarni tabiiy ravishda his qila boshlaydilar. Ular kuy va ritmlarni takrorlash orqali musiqiy muhitga moslashadilar.

Ovozga sezgirlik: Ushbu yoshda bolalar turli ovozlarni ajrata olishadi va musiqaga qiziqish ortib boradi. Qisqa musiqiy parchalar ularda baxt, g'am, qo'rquv kabi turli hissiyotlarni uyg'otadi.

2. Kognitiv (aqliy) rivojlanish:

Musiq va tilda o'xshashliklar: Musiqa bolalarning aqliy rivojlanishiga, xususan, til o'rganishiga yordam beradi. Musiqiy ritmlar va intonatsiyalar til o'rganish jarayonida lug'at boyligini oshiradi.

Xotira va diqqatni rivojlantirish: Musiqiy o'yinlar, qo'shiqlarni yodlash va takrorlash bolalarda xotirani va e'tiborni mustahkamlaydi.

3. Ijodiy rivojlanish:

Improvizatsiya qilish qobiliyati: Bolalar musiqiy cholg'ular yoki hatto oddiy kundalik buyumlar bilan o'ynab, turli ritmlar va tovushlar yaratishni o'rganadilar. Bu ularga o'z hissiyotlarini ifodalash imkoniyatini beradi.

Musiqa orqali o'z ifodasi: Qo'shiqlar kuylash yoki raqs elementlarini bajarish bolalar uchun o'z his-tuyg'ularini va ijodiy fikrlarini ifodalashning oson va tabiiy usuli hisoblanadi.

4. Harakat va jismoniy rivojlanish:

Musiqaga mos ravishda harakat qilish: Musiqaning tezligi va ritmi bolalarni harakat qilishga undaydi. Raqs va musiqiy harakatlar ularning muvofiqlashtirish qobiliyatini oshiradi va jismoniy rivojlanishga yordam beradi.

Qo'l va tovush muvofiqligi: Musiqiy asboblarni chalish yoki qo'shiq aytish bolalar qo'l va ovoz koordinatsiyasini rivojlantiradi.

5. Ijtimoiy rivojlanish:

Shuningdek, musiqa ularning e'tiborini jalb qilishda va konsentratsiyani oshirishda ham foydali vosita bo'lishi mumkin. Bu faoliyat turli xil musiqiy o'yinlar, qo'shiqlar va musiqiy mashqlar bilan amalga oshiriladi, bu esa ijodiylikni rag'batlantiradi va o'rganishni yanada qiziqarli qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida integratsiya jarayoni bolalarning ijodiy faolligini shakllantirishda ta'lim ishlarning barcha bo'g'inlarining o'zaro ta'siri, o'zaro uyg'unlashuvi va o'zaro aloqadorligini ta'minlovchi majmuaviy tarbiya, ta'lim, rivojlanish sifatida qaraladi. Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib aytganda, maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ijodiy faolligini shakllantirish mashg'ulotlar va faoliyat sohasini integratsiyalash asosida tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatlari va sotsiumning ta'sirini hisobga olish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kreativ ta'lim muhitini rivojlantirish, bolalarda ijtimoiy intellektni rivojlantirish maqsadida hamkorlikdagi faoliyat turlari va shakllari variativligini bevosita hisobga olishni taqozo etadi. Bolalardagi ijodiy faollik izlanishli faoliyat bilan tabiiy ravishda bog'liq bo'lib, aynan maktabgacha katta yoshdagi bolalarning individual-psixologik xosliklari bilan uyg'unlik kasb etadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida murg'ak qalblarga ta'lim tarbiya berayotgan pedagoglarning oldilarida eng muhim vazifalaridan biri bolalardagi ijodkorlikni rag'batlantish orqali ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, kreativlik ko'nikmalarini tarbiyalashdan iborat bo'lishi lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalar qiziquvchan, harakatchan, tashabbuskor, erkin fikrlovchi, kuzatuvchan, sog'lom bo'lishi kerak. Hozirda har bir bola erkin ijod qilishi va o'zining qobiliyatini ko'rsata olish huquqiga ega. Noan'anaviy mashg'ulotlarda ilg'or pedagogik texnologiyalarga asoslangan holda mehr bilan bolalarga iqtidorini namoyon qilishiga sharoit yaratib berishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida”gi Qonuni.
2. Qodirova F.R, Toshpo'latova Sh., Kayumova N. Maktabgacha pedagogika. T: 2019 yil.
3. Hasanboyeva O.U. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: «Ilm ziyo». 2006 y.
4. G.M.Sharipova, Sh.Yakubova. “Maktabgacha ta'lim muassasalarda musiqa o'qitish metodikasi”, Toshkent, “Cho'lpon”, 2009 yil. (O'quv qo'llanma).
5. Бабаева Д.Ю. Развитие творческих способностей у детей – дошкольного возраста// Материалы IX Международной научной конференции. 2023 г.
6. Ветлугина Н.А. “Методика музыкального воспитания в детском саду» Москва.1982 г.